

Сформованість у майбутніх учителів фізичного виховання виокремлених вище змін здійснення педагогічної діяльності й інтегрованих науково-теоретичних знань визначає їхню технологічну готовність до формування у школярів високого рівня оздоровчої освіти.

Список використаних літературних джерел

1. Афонін В., Сениця А. Теорія і практика професійної підготовки студентів інститутів фізичного виховання (ІФК) як педагогічна проблема // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту. — Вип. 8: У 4 т. — Л.: НВФ “Українські технології”, 2004. — Т. 4. — С. 7-10.

2. Бородин Ю.А., Добровольский В.Б. Современные проблемы физической культуры в формировании здоровья нации // Физ. воспитание студ. творч. спец. — 2002. — № 6. — С. 43-56.

3. Вайнер Э.Н., Пенченко М.М. Роль и содержание работы учителя в формировании и обеспечении здоровья школьников // Валеология. — 2002. — № 2. — С. 21-24.

4. Горашук В.П. Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика). — Луганск: Альма-матер, 2003. — 376 с.

5. Зволинская Н.Н., Маслов В.И. Путь к идеалу высшего физкультурного образования // Теория и практика физической культуры. — 1994. — № 3-4. — С. 2-8.

6. Иванова Л.І. Фізкультурно-оздоровча спрямованість підготовки майбутніх учителів фізичної культури // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — Харків, ХДАДМ (ХХП). — 2006. — №4. — С. 57-58.

7. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования. — Л.: ЛГУ, 1999. — 172 с.

8. Лесгафт П.Ф. Избранные педагогические сочинения / Сост. И. Н. Решетень. — М.: Педагогика, 1988. — 400 с.

9. Сытин Г.Н. Животворящая сила. Помоги себе сам. — М.: Энергоатомиздат, 1990. — 416 с.

10. Сущенко Л.П. Про професійне самовизначення майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. / Редкол.: Т.І.Сущенко (відп. ред.). — Київ-Запоріжжя. — 2004. — Вип. 31. — С. 383-389.

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ В МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В АНГЛОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННІ

УДК: 378.147.34

Оgrenіч М.А.

Стаття присвячена проблемі формування мовленнєвого етикету в майбутніх економістів в англomовному діловому спілкуванні. У статті представлені педагогічні умови, критерії та показники рівнів сформованості мовленнєвого етикету в майбутніх економістів; запропонована система вправ та експериментальна модель формування мовленнєвого етикету в майбутніх економістів в англomовному діловому спілкуванні; надані результати експериментального навчання.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, ділове спілкування, експериментальне навчання.

Стаття посвячена проблемі формування речевого етикета у майбутніх економістів в англоязычному діловому общенні. В статтє представлєны педагогичєскє условия, критєриш и показатєли уровнєй сформированности речевого етикета у майбутніх економістів; представлєна система упражнєний и експериментальна модель формування речевого етикета у майбутніх економістів в англоязычном діловому общенні; поданы результати експериментального обучения.

Ключевые слова: речевой етикет, деловое общение, экспериментальное обучение.

The article is devoted to the problem of future economists' speech etiquette development for Business English communication. The pedagogical conditions, criteria, evaluative indicators and the levels of developing future economists' speech etiquette have been revealed. The system of exercises and the experimental model are presented. The effectiveness of the suggested methodology is described in the article.

The key words: speech etiquette, business communication, experimental model.

На сучасному етапі входження України до світової та європейської спільноти особливої актуальності набувають міжнародні культурні та ділові стосунки українців з представниками інших країн; відповідно, у всіх сферах діяльності посилюється потреба у спеціалістах, що володіють іноземними мовами та можуть самостійно здійснювати ділову комунікацію в іншомовному середовищі. Цей факт спричиняє інтенсифікацію процесів вивчення та викладання мов в інтересах зростання мобільності, ефективного міжнародного спілкування, дотримання поваги і толерантності до культурних відмінностей представників різних країн. Зараз від спеціаліста вимагають володіння мовою спеціальності та вміння спілкуватися зі своїми колегами з інших країн. Установка на професійне спілкування не тільки не обмежує рівень володіння іноземною мовою, потребуючи знань спеціальної термінології, але й передбачає вміння користуватися ним в соціальному середовищі, що, у свою чергу, неможливо без міжкультурної комунікації, а саме без знання основ мовленнєвого етикету ділового спілкування.

Крім того, проблема формування мовленнєвого етикету в англomовному діловому спілкуванні майбутніх економістів не була предметом спеціальних досліджень. Так, не окреслено специфіки й змісту формування мовленнєвого етикету в англomовному діловому спілкуванні майбутніх економістів, не виявлено педагогічні умови для оптимального формування мовленнєвого етикету ділового спілкування в майбутніх економістів; відсутня система вправ і методика реалізації педагогічних умов формування мовленнєвого етикету майбутніх економістів у процесі їхньої професійної підготовки у немовних вишах, що і визначило вибір теми дослідження «Формування мовленнєвого етикету в майбутніх економістів в англomовному діловому спілкуванні».

Об'єкт дослідження – формування мовленнєвого етикету в майбутніх економістів в англomовному діловому спілкуванні.

Предмет дослідження – методика формування мовленнєвого етикету в майбутніх економістів в англomовному діловому спілкуванні.

Питання навчання професійно-орієнтованої англійської мови майбутніх економістів розглянуто в дослідженнях Ю. Авсюкевич, В. Борщовецької, О. Казарцевої, О. Каменського, З. Корневої, П. Личко, Ю. Семенчука, О. Тарнопольської, Н. Формановської.

О. Казарцева та Н. Формановська визначають мовленнєвий етикет як «правила, що регулюють мовленнєву поведінку, систему національно-специфічних стереотипних, стійких формул спілкування, прийнятих та вказаних суспільством для встановлення контакту співрозмовників, підтримання та зупинення контакту в вибірковій тональності» [1, с. 16], [2, с. 15].

До мовленнєвого етикету насамперед відносяться слова та вислови, що вживаються людьми для прощання, вибачення, характерні форми спілкування, інтонаційні особливості, які характеризують ввічливу мову тощо. Вивчення мовленнєвого етикету посідає особливе положення на стику лінгвістики, теорії та історії культури, етнографії, країнознавства, психології та інших гуманітарних дисциплін. Згідно з культурознавчим довідником, мовленнєвий етикет – це типові формули вітання, прощання, побажання, запрошення тощо. Вони змінюються залежно від ситуації спілкування, від соціального стану, освітнього стану, вікового рівня мовців [1, с. 27].

Мовленнєвий етикет ділового спілкування майбутніх економістів розглядається нами як усталена сукупність вимог до адекватного й ситуативно-доречного вживання стійких формул мовленнєвого ділового спілкування, притаманних фахівцям з економіки у процесі їхньої ділової комунікації.

Ділове спілкування можна розуміти у вузькому та широкому смислах. У широкому смислі ділове спілкування – це процес мовленнєвої взаємодії людей, у якому відбувається обмін діяльністю, інформацією та досвідом з метою досягнення певного результату [2, с. 47]. У вузькому смислі ділове спілкування – це різновид комунікації у бізнес-організаціях, який характеризується особливим функціональним стилем та культурою (кодом) поведінки та мовленнєвим етикетом ділового спілкування. Ділове спілкування відбувається звичайно в офіційних умовах, будується на принципах кооперації та суперництва і наміри співрозмовників зводяться до такого: 1) дати, отримати потрібну інформацію або обмінятися нею; 2) домовитися з питання, що цікавить співрозмовників; 3) запевнити партнера у правильності рішення, що приймається, 4) встановити контакт, ділові стосунки, дотримуючись при цьому певного статусу та ролі [1, с. 287].

В питаннях ділового спілкування англійської та української мов наявні певні схожі моменти, однак здебільшого виокремлено національні особливості мовленнєвого етикету кожної з мов, які характеризуються набором стандартних зворотів мовлення, стандартними етикетними формулами початку, ведення та завершення ділової бесіди, що використовуються носіями мови тільки у професійному спілкуванні, яке пов'язане з виконанням фахівцем його службових обов'язків. Комунікація з бізнесово-комерційної та економічної тематики в обох мовах повинна відповідати стандартам ділового стилю. Вони характеризуються

низьким ступенем емотивності, використанням відповідної професійної термінології, стереотипним характером образних виразів, котрі здебільшого є мовними метафорами або дещо підновленими крилатими та образними кліше. Типовою для таких ситуацій є велика кількість термінологічних запозичень: тендер, ділер, пролонгія, дефолт, бренд, бонус, деміінг, аудит, маркетинг, консалтинг, лізинг, холдинг, ліквідність капіталу тощо.

Англійська мова відзначається тенденцією до насичення цієї тематики досить яскравими елементами образного характеру, чому великою мірою сприяє метафоричність англомовної бізнесово-комерційної термінології – вживання образних виразів, наприклад, таких, що виникли внаслідок поділу дилерів на товарному ринку на «биків» (bulls) та «ведмедів» (bears), тобто на тих, що очікують підвищення та відповідно зниження цін. Така термінологія має подвійну функцію: вона не тільки приваблює своєю експресивністю, але й додає неформальності тону спілкування. Зниження стилістичного тону стає особливо відчутним, якщо мовець використовує метафоричні терміни, котрі належать до бізнесового сленгу, наприклад, greenmail, що має два значення: «зелена пошта» - перекупка акцій за ціною нижче ринкової; прийом, який застосовується при наступі на компанію з метою її поглинання, та «зелений шантаж» - купівля великого пакету акцій компанії з надбавкою до ринкової ціни в обмін на обіцянку не претендувати на контроль над цією компанією.

Український стиль ділових переговорів і ділового спілкування лише формується. Його характерною рисою є бюрократизм, що відображає бюрократичний характер представлених організацій. Нерідко певний ризик поєднується з надмірною обережністю. Подекуди такі риси української вдачі, як відвертість, широта поглядів, щедрість, можуть мати негативні наслідки, як в офіційному, так і в неофіційному спілкуванні. Але при діловому спілкуванні будь-якою мовою необхідно брати до уваги вербальні і вокальні компоненти. Вербальні компоненти, або те, що ми говоримо – це сенс перших 10 слів, до числа яких входять слова вітання, представлення себе, передавання вашого ставлення до зустрічі. Обов'язково виголошується ім'я людини, на якого ми хочемо справити враження. Вокальні компоненти – те, як ми говоримо ці слова: швидкість, інтонація, тембр, наголос, ритміка.

Аналіз чинних програм, нормативних документів та підручників в аспекті досліджувальної проблеми показав, що загальним недоліком розглянутих навчальних посібників є: по-перше, повна відсутність інформації про англомовний мовленнєвий етикет, яким за програмами з ділової англійської мови необхідно володіти у процесі професійного спілкування; по-друге, повна або часткова відсутність системи вправ, спрямованих на оволодіння студентами навичками мовленнєвого етикету і, отже, на оволодіння англомовною діловою культурою загалом.

Також було проведено анкетування студентів других курсів економічних факультетів стосовно виявлення навичок володіння мовленнєвого етикету ділового спілкування, яке дало змогу засвідчити, що, переважна більшість студентів усвідомлюють необхідність формування мовленнєвого етикету і мають бажання володіти навичками мовленнєвого англомовного етикету у майбутній професійній діяльності. Однак майже всі респонденти не усвідомлювали сутність поняття «мовленнєвий етикет», не були спроможні сформулювати його визначення та

мали труднощі з виокремленням формул мовленнєвого етикету та наведенням прикладів етикетних формул рідною та іноземною (англійською) мовами.

Реалізацію педагогічних умов формування мовленнєвого етикету в майбутніх економістів в англomовному діловому спілкуванні було забезпечено системою трьох груп вправ, яка включала: 1) підготовчу система вправ для ознайомлення студентів з формулами мовленнєвого етикету ділового спілкування. Тоді як спілкування поділяється на монологічне та діалогічне, ми вважасмо за доцільне окремо розглядати: 2) підсистему вправ для формування мовленнєвого етикету в англomовному монологічному професійно-орієнтованому мовленні та 3) підсистему вправ для формування мовленнєвого етикету в англomовному діалогічному професійно-орієнтованому мовленні. Кожна з них становить окремий цикл та включає певні групи вправ.

У процесі дослідження було побудовано експериментальну модель формування мовленнєвого етикету в майбутніх економістів в англomовному діловому спілкуванні, що складалася з трьох етапів: 1) пізнавально-збагачувального, метою якого було ознайомлення студентів з основними поняттями «мовленнєвий етикет»; виявлення наявних знань з теми; набуття, засвоєння та систематизація знань студентів щодо мовленнєвий етикет ділового спілкування англійською мовою; збагачення словника студентів формулами мовленнєвого етикету; ознайомлення зі стилістичними особливостями вживання формул мовленнєвого етикету; ознайомлення зі стилістичними особливостями вживання формул мовленнєвого етикету; формування уявлень про національно-культурну специфіку англomовного етикету; 2) практично-діяльнісного з метою закріплення вивчених формул мовленнєвого етикету та автоматизації дій з ними; подальше збагачення словника студентів формул мовленнєвого етикету ділової спрямованості; формування навичок і вмінь володіння мовленнєвим етикетом ділового спілкування англійською мовою у монологічному та діалогічному мовленні; 3) продуктивно-творчого з метою закріплення і вдосконалення навичок і вмінь студентів вживання формул мовленнєвого етикету ділової спрямованості у непередготовленому монологічному і діалогічному мовленні; вмінь ведення професійного спілкування англійською мовою з урахуванням культурно-встановлених стандартів англomовної вербальної та невербальної комунікації.

Крім того, за результатами проведеного дослідження нами розроблено методичні рекомендації з формування мовленнєвого етикету в майбутніх економістів в англomовному діловому спілкуванні, що включають здійснення формування мовленнєвого етикету на основі спеціально розробленої системи вправ, а саме: вищезазначену систему вправ рекомендується реалізувати протягом трьох навчальних взаємопов'язаних етапів, що розраховані на проведення впродовж другого року навчання.

У процесі організації експериментальної роботи було визначено такі критерії і показники рівнів сформованості мовленнєвого етикету в майбутніх економістів: 1. соціокультурний з показниками: обізнаність з нормативними моделями англomовного мовленнєвого етикету ділового спілкування; обізнаність з правилами мовленнєвої поведінки у сфері ділового спілкування; обізнаність з національно-культурною специфікою англomовного мовленнєвого етикету ділового спілкування майбутніх економістів; 2. мовно-комунікативний з показниками: вміння адекватно вживати/не вживати певні лексичні, граматичні оди-

ниці, стилістичні засоби, синтаксичні структури відповідно до правил англомовного мовленнєвого етикету ділового спілкування; вміння виокремлювати формули мовленнєвого етикету в мовленні, розуміти їх значення та добирати відповідники з рідної мови; вміння правильно використовувати формули мовленнєвого етикету в англомовному діловому спілкуванні; 3. професійно-орієнтований з показниками: вміння моделювати професійно-комунікативні ситуації англійською мовою з урахуванням формул мовленнєвого етикету; вміння вести професійне спілкування англійською мовою у формі монологу з урахуванням культурно-встановлених стандартів англомовної вербальної та невербальної комунікації; вміння вести професійне спілкування англійською мовою у формі діалогу з урахуванням культурно-встановлених стандартів англомовної вербальної та невербальної комунікації.

З метою виявлення рівнів володіння студентів мовленнєвим етикетом ділового спілкування англійською мовою у межах кожного з критеріїв студентам було запропоновано виконати певні тестові завдання на початку експерименту, у середині та наприкінці навчання. Результати експериментального навчання підтвердили загальну ефективність розробленої експериментальної методики.

Показниками результативності навчання за означеною методикою став приріст якості володіння навичками мовленнєвого етикету, що зросла у 7,5 разів у ЕГ-1 та в 4 рази в ЕГ-2 у порівнянні з рівнем їхнього розвитку на початку навчання. Низького рівня розвитку досліджуваної якості не виявлено, тоді як на початку експерименту цей показник складав 79%. Середній показник якості знань студентів двох груп зріс на 36%.

Статистична обробка отриманих даних довела ефективність розробленої експериментальної моделі формування мовленнєвого етикету в майбутніх економістів в англомовному діловому спілкуванні та підтвердила висунуту нами гіпотезу про те, що формування англомовного мовленнєвого етикету відбуватиметься більш ефективно, якщо забезпечити єдність вищезначених педагогічних умов.

Проведене дослідження не претендує на остаточне вирішення проблеми формування мовленнєвого етикету в майбутніх економістів в англомовному діловому спілкуванні. Перспективним напрямком може стати розробка методики формування англомовного мовленнєвого етикету майбутніх економістів у писемному діловому спілкуванні.

Література

1. Казарцева О. М. Культура речевого общения : теория и практика обучения: [учебное пособие] / О.М.Казарцева. - М.: Флинта: Наука, 2003. - 496 с.
2. Формановская Н.И. Культура общения и речевой этикет / Н.И. Формановская. - М.: 2005. - 246 с.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

УДК 378.937
Розум К.В.

У статті розглядається сутність поняття «педагогічна культура майбутніх учителів», висвітлено загальні проблеми її формування ті шляхи їх вирішення.